

ORLUNDA KYRKOGÅRD

*Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering
Orlunda församling
Vadstena kommun
Linköpings stift
Östergötlands län
2004*

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

ORLUNDA KYRKOGÅRD

*Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering
Orlunda församling
Vadstena kommun
Linköpings stift
Östergötlands län*

ORLUNDA KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Orlunda församling

Vadstena kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

Innehåll

Inledning	4
Bakgrund och syfte	4
Inventeringens upplägg och rapport	5
Översiktskarta	5
Orlunda kyrkogård	6
Kyrkogårdens omgivning	6
Utdrag ur häradskartan	6
Orlunda kyrka	7
Kyrkogårdens historik	9
Översiktlig beskrivning av växtlighet mm-Karta	13
Beskrivning av kyrkogården	14
Källor och litteratur	17
Bilagor	18
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	18
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse, karta	19
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse, lista	20
Fotografier	22

INLEDNING

Bakgrund och syfte

Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar med mera och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Från kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information. Hur begravningsplatsens kulturhistoriska värde ska skyddas och vårdas regleras i "Lagen om kulturminnen m.m. KML (SFS 1988:950)" och "Begravningslagen

(SFS 1990:1144)". Av lagstiftningen framgår att tillstånd krävs av länsstyrelsen bl a för att väsentligt ändra begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 (KML 4 kap. 13§). Vidare säger lagen: "Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats." (Begravningslagen 7 kap. 37 §)

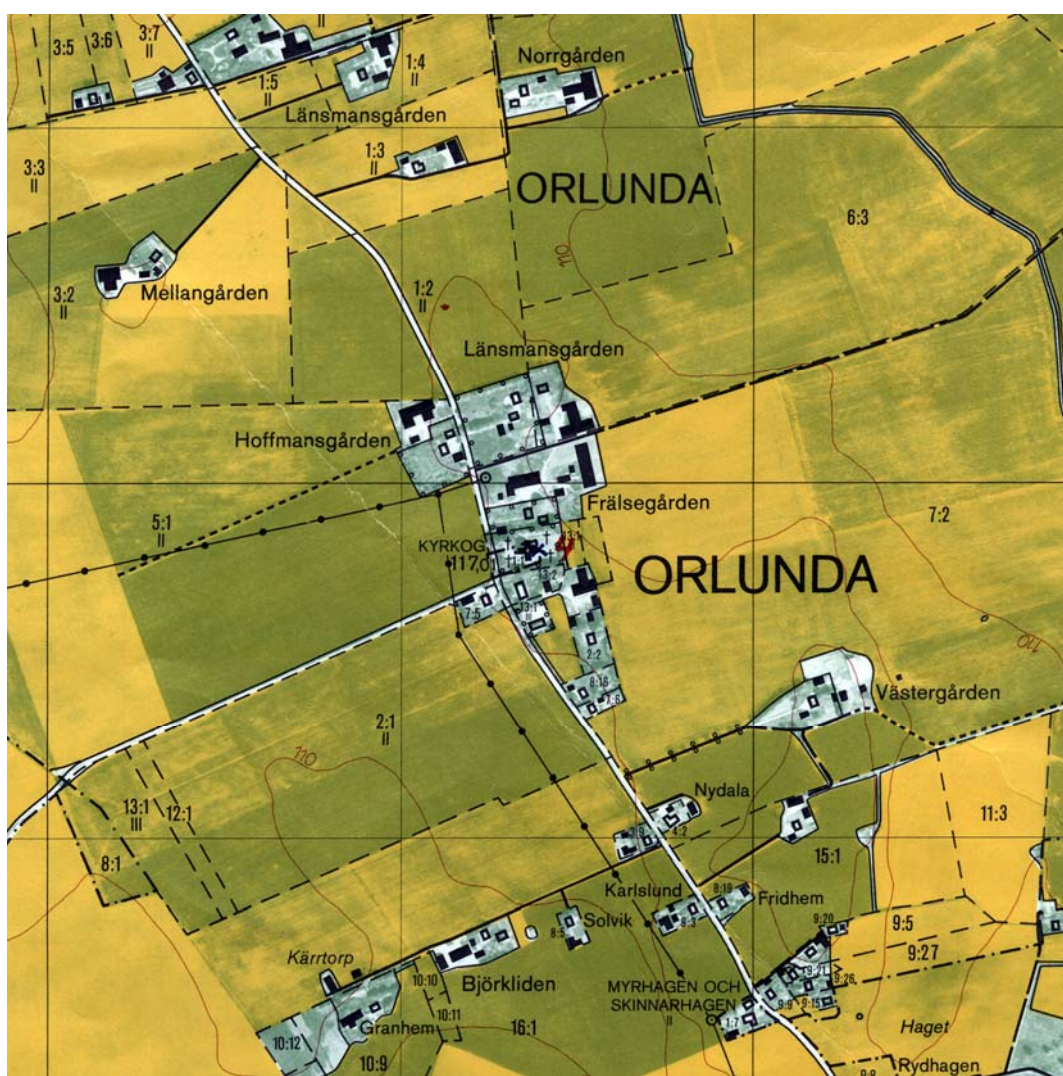
På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum en kulturhistorisk inventering av kyrkogårdarna och begravningsplatserna inom stiftets östgötadel. Denna rapport utgör en delrapport i detta arbete. När arbetet har slutförts kommer materialet att sammanställas för respektive län och för stiftet i sin helhet. Inventeringen bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen. Arbetet påbörjades år 2002 och omfattar kyrkogårdar som brukas och förvaltas av Svenska kyrkan. Inventeringen gäller kyrkogårdar som fortfarande är i bruk och omfattar en kulturhistorisk bedömning, en beskrivning av kyrkogårdens utformning samt en kortfattad beskrivning av exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse. Gravvårdar i kyrkobyggnaden ingår inte i inventeringen. Projektet inrymmer inte en fullständig genomgång av den aktuella kyrkans arkiv eller andra centrala arkiv. För att få lokalhistoriska eller personhistoriska grunder för den kulturhistoriska bedömningen har lokalhistoriskt insatta personer intervjuats i viss mån.

Inventeringens syfte är:

- Att öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården.
- Att ta fram ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna och begravningsplatserna.
- Att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag för stiftets kyrkogårdar och begravningsplatser som samtidigt blir en samlad dokumentation av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- Att ta fram ett arbetsredskap för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden.

Inventeringens upplägg och rapport

Arbetet är uppdelat i en fältedel, en del som omfattar genomgång av Östergötlands läns museums topografiska arkiv, viss litteraturgenomgång och sammanställning av en kortfattad rapport för respektive kyrkogård. Rapporten är uppdelad både i en allmän beskrivning av kyrkogårdens karaktär och en beskrivning av respektive kvarter eller område. Därpå följer en förteckning med exempel på gravvårdar av kulturhistoriskt intresse samt en bildbilaga. Förteckningen, som är gjord i databasen Excel, innehåller identifikationsuppgifter och kulturhistoriska noteringar. En närmare beskrivning av databasens uppbyggnad och uppgifter finns i anslutning till förteckningen. Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Olle Hörfors och arbetet sker i samråd med Linköpings stift och Länsstyrelsen i Östergötlands län samt i en referensgrupp för den stiftsövergripande inventeringen. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, i respektive församling/kyrkliga samfällighet samt på Östergötlands läns museum.

Utsnitt ur ekonomiska kartans blad 085 50 Orlanda. Kyrkogården är belägen i bildens centrum som en av flera bytomter i rad på ett litet impediment i det till åker fullständigt uppodlade landskapet.

ORLUNDA KYRKOGRÅRD

Orlunda kyrkogård ligger mitt i den långsmala byn med samma namn. Byn är belägen på en svag höjd i ett till åker fullständigt uppodlat landskap. Kyrkogården är svagt upphöjd från omgivningen med en låg terrassmur. Formen är rektangulär med längre nord- och sydsidor än öst- och västsidor¹.

Kyrkogårdens omgivning

Orlunda på häradskartan från 1870-talet. Intill kyrkan ligger skola och klockarbostad. Trakten är fullständigt uppodlad till åker.

Några av Orlunda bys gårdar ligger kvar på ursprunglig plats i byn däribland prästgården som är avstyckad och fränsåld.

Väster om kyrkogården finns landsvägen som intill kyrkogården är breddad så att en parkering bildas. Vägen löper längs en allé vars ena sida bildas av kyrkogårdens trädkrans. Vidare västerut finns ett öppet flackt fullåkerslandskap.

---

¹ Kyrkogården är inte rakt orienterad i vädersträcken utan nordösthörnet ligger längre norrut än nordvästhörnet. Detta bortses ifrån i rapporten

Norr om kyrkogården ligger en villa från 1970-talet klädd med maxitegel vilken utgör Frälsegårdens mangårdsbyggnad. Österut vidtar den flacka fullåkersbygden direkt utanför kyrkogårdens omgärning. Söder om kyrkogårdens finns gårdsbebyggelse med ekonomibyggnader i sydöst. Nära kyrkan i söder ligger också det gamla skolhuset från 1884 senare ombyggt till lärarbostad. Den nya skolan uppfördes 1928 och används i dag som daghem. Båda husen har putsade fasader och sadeltak respektive brutet tak.

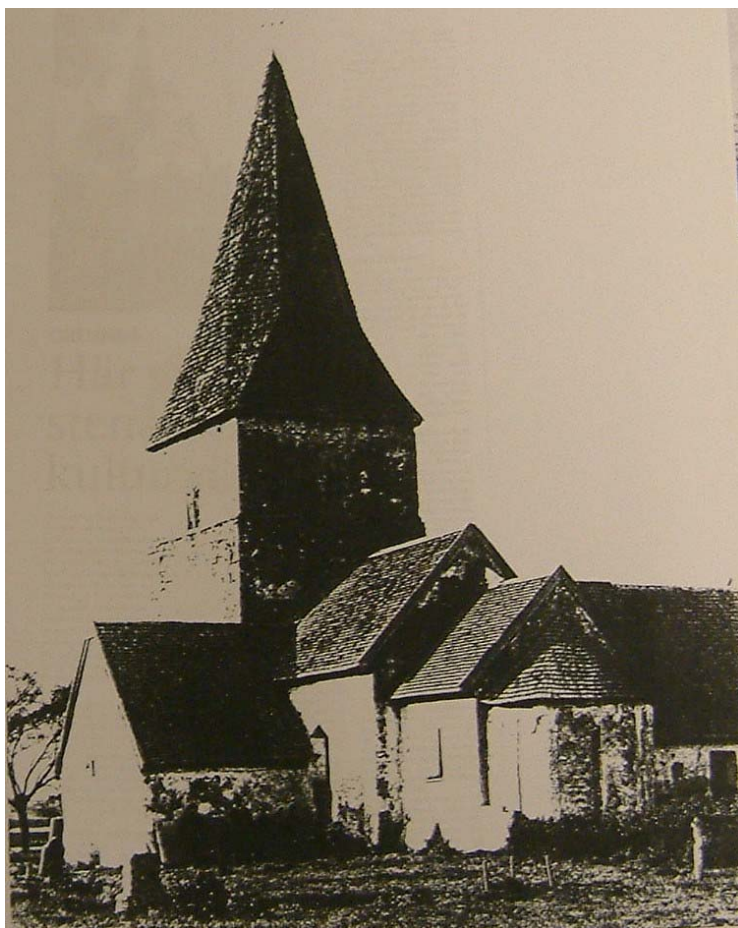
I vägkorset ligger gamla affären från 1910-talet.

Orlunda kyrka

Fragment av Eskilstunakistor från 1000-talet indikerar att det har funnits en kyrka på kyrktomten redan under 1100-talets början. Den kända medeltida kyrkan byggdes av arkitekten att döma under 1100-talets senare del. Den var uppförd av kalksten med långhus, smalare kor och halvrund absid samt ett torn i väster, troligen tillbyggt något senare.

Vapenhus och sakristia var byggda av gråsten och tegel, troligen under 1400-talet. Taken var täckta av stavspån.

Invändigt var kyrkan valvslagen och dekorerad med medeltida målningar.

Fotografiet av Ornlunda medeltida kyrka är taget 1888, strax före kyrkans rivning. Bild från Östergötlands läns museums arkiv

På kyrkogården syns små träkors och ett par höga kalkstensvårdar, till synes utan någon särskild ordning.

I slutet av 1800-talet ansågs den medeltida kyrkan för liten för den växande församlingen samt att den var i dåligt skick. 1873 besiktade byggmästare August Nyström murverket och fann att tornets murar inte gick att reparera. Kyrkan finns avbildad på foto innan den revs 1888.

Den nya kyrkan är byggd som en korsformig centralkyrka i gotisk stil. Den är unik till sin typ och endast tre liknande finns i hela landet. Arkitekt var Carl O. Möller som var anställd vid Överintendentämbetet. Entreprenör var byggmästare P.A. Hallander från Varola i Västergötland. Den nya kyrkan är byggd på samma plats som den medeltida och mycket av byggnadsmaterialet från den gamla kyrkan har återanvänts.

Varje gavel är försedd med 4 spetsbågiga fönster med ett runt rosettfönster över. I varje hörn finns också 4 trapporn. Taket består av korsande sadeltak krönt med takryttare klätt med kopparplåt. Målningarna inne i kyrkan är utförda av Agi Lindegren och liknar målningarna i Johannes kyrka i Stockholm som också är ritad av Möller. Korfönstren har glasmålningar föreställande de fyra evangelisterna och sidofönstren har målad tapetdekoration.

Orlunda kyrka 2004. Framför kyrkan syns den breddning av vägen som utgör kyrkogårdens parkering. Kyrkogårdens trädkrans utgör tillsammans med en rad träd av samma ålder på andra sidan landsvägen en allé genom Orlunda by.

År 1988-89 gjordes en restaurering av kyrkorummet där träinredningen återfick sin ekbemålning. Predikstolen kom tillbaka på sin ursprungliga plats dock utan baldakin. En invändig ombyggnad skedde också 1950.

Bland kyrkans inventarier märks dopfunten i trä i form av en ”dopgubbe” skuren 1685 av Olaus Wiström i Vadstena.

I samband med den senaste restaureringen av kyrkan, då bland annat vatten och toaletter installerades, genomfördes också en arkeologisk undersökning på kyrkogården, längs med de ledningssträckningar som grävdes. Därvid påträffades murar öster om kyrkan. Dessa var vinklade snett mot nuvarande kyrkan, och det var därför svårt att tolka vad för byggnad de tillhört. Möjligen kan det vara fråga om rester av en äldre kyrka på platsen (Östergötlands länsmuseum, Rapport Ohlsén i manus).

Kyrkogårdens historik

Uppgifter om kyrkogårdens historik har i huvudsak hämtats från Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv och bibliotek. Uppgifter om äldre lantmäterikartor är hämtade från Lantmäteriets websida.

Namnet Orlunda, vanligen uttolkat som Odens lund, antyder att kyrkan ursprungligen blivit byggd vid en hednisk offerlund. Inget mer än namnet har dock överlevt av denna.

ÖG 6. Två ord läsbara. *Thesa, (denna) och bru(thur) (broder).*

ÖG 5. *Thesi eftir as.. (denna efter Åsa) och kunu sin (sin hustru).*

ÖG 2 övre delen

K i (ol)ui aok th(ur)...(th)eir (b)ruthur le(t)u..... Uifast .....sin....(Tjotve? och Tor....läto (lägga denna sten efter) Vifrast sin-....). Tolkningar enligt Brate 1911.

ÖG 2 nedre delen

Det kan antas att den kristna kyrkogården på vanligt sätt växt fram kring den medeltida kyrkan. Mycket lite om denna äldsta kyrkogård är dock känt. Till den äldsta fasen hör dock de fyra runstensfragment som förvaras i boden i kyrkogårdens nordvästra hörn. De utgör delar av 3 runstenar. Ytterligare två runstenar har funnits på kyrkogården men är nu sedan länge försvunna. Samtliga utom ÖG 2² hittades vid rivningen av den gamla kyrkan.

Stenarna har nummer ÖG 2-6³ i Östergötlands runinskrifter (Brate 1911 sid 1-5 och Pl 1). Samtliga fragment är av grå kalksten och har alla sannolikt (ÖG 2 och 3 med säkerhet) utgjort lock till gravmonument av så kallad "Eskilstunakistety" stenkistor med höga gavlar som tillhör den allra första kristna tiden i landet. Denna typ av monument har varit vanliga särskilt i västra Östergötland.

Från senare medeltid och renässans finns ingenting bevarat på kyrkogården. Däremot har 9 gravstenar från 16- och 1700-talen bevarats, undanställda på kyrkogårdens nordöstra del. Den äldsta stenen lär vara från 1591, men det äldsta datum som är läsbart är 1614. 5 av gravstenarna är liggande stenar som tidigare sannolikt legat i kyrkans golv och tagits ut vid dennas rivning. Dessa är till stor del i dålig kondition främst genom vittring och svårlästa.

Mest framträdande av de liggande stenarna är en vård som i relief föreställer en man och en kvinna i dräkter från 1600-talets mitt.

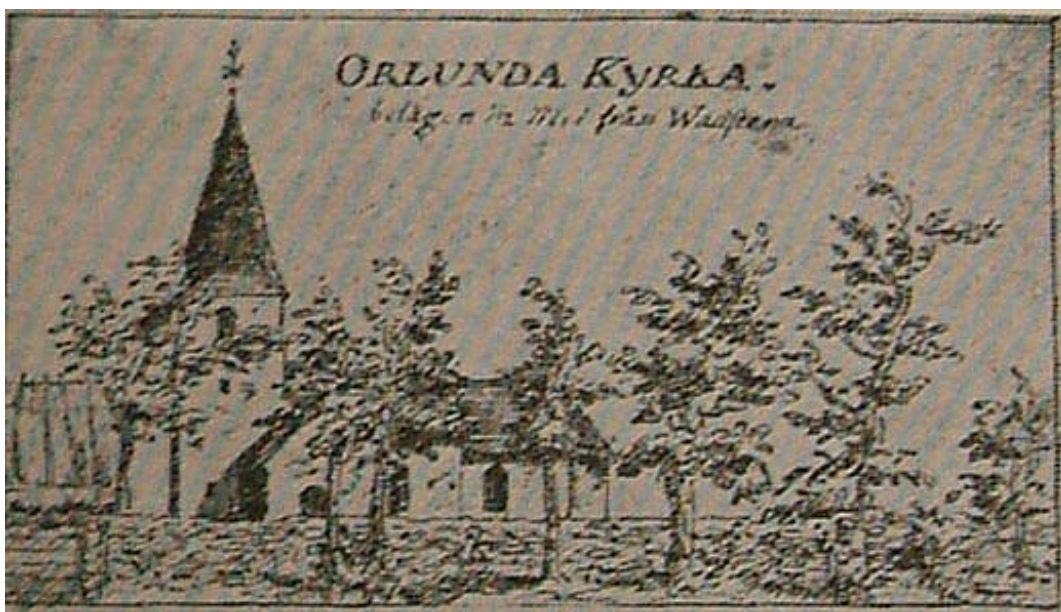
---

² ÖG 2 stod enligt Broocman 1760 på kyrkogården men låg enligt Widegren 1828 under vapenhusets trappa.

³ De två förlorade stenarna är ÖG 3 och 4 är avritade och publicerade redan 1750. se Brate 1911 Pl 1. De har enligt honom texterna: nr 3 som är längre .....(lag)de stenen denna efter sin son Faste. Gud hjälpe (hans själ) och den kortare nr 4 .....Gunnar och ..... (mo)der sin...

Stenen är idag helt oläslig, men det är känt att den ursprungligen lagts över Måns Pileträ till Piltorp och hans hustru. Pileträ var en stor mecenat för Orlunda kyrka och har bland annat skänkt några av de ljuskronor som ännu finns i kyrkan. Enligt Broocman bekostade han också upprustningen av predikstolen i gamla kyrkan.

Orlunda gamla kyrka avbildades av flera olika konstnärer under 1800-talet, bland annat Ihrfors, Brenner och Kock (1807). En pennteckning av kyrkan illustrerar också en större artikel om Orlunda i Östgötabladet från den 28.6.1924. De två förstnämnda visar endast kyrkan och är ganska hårt stiliserade medan Kocks teckning är mer naturalistisk och också ger en del information om kyrkogården.

Bilden visar kyrkan från söder, delvis skyddad bakom vad som verkar vara en högre kyrkogårdsmur av kalksten liknande den som fortfarande finns vid Asks kyrka i grannpastoratet Fornåsa. Utanför muren står en föga uppväxt trädkrans. I bildens vänstra utkant står också ett knuttimrat hus, i själva kyrkogårdsmuren. Huset ser ut att ha halm- eller vasstak.

Teckningen från 1924 som är av oklart ursprung visar kyrkan från samma håll samt en del gravstenar, vilka verkar vara uppställda utan särskild inbördes ordning. Samma bild ger också fotografiet från 1888 (se sidan 7) som möjligen varit tecknarens förebild.

Det är oklart i vilken mån kyrkogården också förändrades i samband med uppförandet av den nya kyrkan. Detta är dock högst sannolikt. De äldsta på plats bevarade gravstenarna är från 1886 och 1887, strax innan den gamla kyrkan revs. Detta talar för att de är de första som tillkommit i samband med en omläggning.

De äldre lantmäterikartor som finns visar att kyrkogården alltid varit liten och inträngd mellan bytomterna i byn. Flygbilder tagna år 1945 och 1954 finns hos Östgötabilds databas. Dessa visar huvudsakligen den kraftiga trädkransen.

1961 genomfördes en närmast total omläggning av kyrkogården. I Östgöten den 22.06.1961 skriver man: *"Kyrkogården i Orlunda moderniseras. Enligt vad som bestämdes av kyrkostämman i Orlunda för en tid sedan kommer Orlunda kyrkogård att planeras. Entreprenör är trädgårdsmästare Stellan Jonzon, Vadstena och kostnaderna uppgår till 15.000 kr. Man räknar med att invigningen av den moderniserade kyrkogården skall kunna äga rum på allhelgonadagen i höst. Först och främst skall marken jämnas ut jämte en del gångar och häckarna både kring kyrkogården och gravarna tas bort. Ny matjord påföres området, som i sin helhet kommer att gräsbesås på sätt som skett på många kyrkogårdar i trakten.*

Runt kyrkan skall plantering av rosor och kinesiskt vin anläggas. Gravstenarna skall rätas och stenplattor utläggas som gångar. Gravarna får vidare en vacker inramning av häckplanteringar samt prydnadsbuskar och andra blommor och växter."

Vid samma tillfälle togs alla gravkullar bort och rygghäckar planterades bakom gravraderna. Järnstaket och stensocklar avlägsnades och på samtliga gravar med grusbeläggning togs denna bort och ersattes med matjord. 12 av kyrkogårdens träd, huvudsakligen kastanjer, togs bort medan lindarna huvudsakligen sparades. De äldre gravstenar som fanns på kyrkogården samlades ihop och placerades i nordöstra hörnet.

I likhet med pastoratets övriga kyrkogårdar fick Orlunda en minneslund 1989. Denna var ursprungligen tänkt att ligga i nordöstra hörnet, invid museistenarna, men kom istället att placeras framför och sydväst om kyrkan.

Sedan kyrkogården karterades 1989 har en del förändringar skett. Bland annat har rygghäckarna och plattgångarna i området öster om kyrkan tagits bort och en ny utfart öppnats mitt på östra långsidan. På samma sida har nyligen en salixhäck planterats i syfte att hejda blåsten, som denna del av kyrkogården är vidöppen för.

1992 genomfördes en rensning bland det 100-åriga beståndet av lindar på kyrkogården. Syftet var att bättre kunna ta fram kyrkan som man uppfattade doldes av det kraftiga trädbeståndet. Av de 33 höga träden fälldes åtta stycken medan de övriga beskars kraftigt.

Nyligen har ett mindre bestånd japanska körsbärsträd planterats väster om kyrkan.

Beskrivning av kyrkogården

Allmän karaktär

Liten landskyrkogård på en låg plan terrass. Hög trädkrans som delvis håller på att ersättas.

Omgärdning

Väster: i väster finns en terrassmur som är 0,3 m hög. Den är byggd av ett varv sprängd sten som är ca 0,3-1 m stor. Trädkransen innehåller sex höga lindar. Den på kartan markerade häcken är borttagen.

Kyrkogårdens front i väster. Av bilden framgår att hela anläggningen vilar på en låg terrass. På bilden finns också allén bildad av kyrkogårdens trädkrans och träden väster om vägen. Parkeringen är en breddning av landsvägen. Längst bort i bild trädgårds-skjulet med utedassen. Längst bort i mitten av bilden skymtas Frälsegårdens huvudbyggnad, en 1970-talsvilla.

Norr: samma terrassmur som i väster. På norra sidan är den delvis dold, eftersom den vetter mot Frälsegårdens trädgårdsanläggning. I nordvästra hörnet finns en indragning som är byggd med hänsyn till trädgårds-skjulet och dassen, där finns också en enklare utgång. Trädkransen består av 6 höga lindar. Ett par av träden är nyligen nedtagna och ersatta av två nyplanterade almar och en nyplanerad lind. På den inskjutna delen står en 0,7 m hög oxbärshäck vilken också finns längs hela den norra terrassmuren.

Öster: terrassmuren fortsätter också på östra sidan. Häcken är borttagen och för vindskydd delvis ersatt av en pillhäck. I trädkransen finns 3 höga lindar kvar av de 6 som är markerade på kartan. Utanför anläggningen står två fläderbuskar.

Söder: terrassmuren i söder är likadan som på de övriga sidorna. Den är delvis dold av granntomtens trädgårdsanläggning. 7 av de på kartan markerade höga lindarna står kvar i trädkransen. På muren står en 0,7 m hög oxbärshäck.

Ingångar

Kyrkogården har fem ingångar med huvudingång mitt på västra sidan, övriga är enklare biingångar.

Väster: huvudingången har en dubbelgrind i smidesjärn. Överstycket är svagt svängt och ornerat med snirkclar. Spjälorna är till hälften avslutade med små knoppar. Grinden står mellan grå firsidiga granitpollaren med avfasad översida. Ingången i nordväst består av att den norra grusgången dragits rakt fram och ut på parkeringen utanför, framför trädgårdsskjulet.

Öster: i öster finns en öppning över muren som ansluter till en nybyggd väg som kommer från gården i söder. Inga grindar eller liknande finns.

Söder: en enklare öppning med en trappa i ett steg leder direkt från trädgården i söder in till kyrkogården. Likaså finns en öppning in mot gården i SÖ.

Vegetation

Trädkrans av huvudsakligen lind, 7 st i väster 4 st i norr, 3 i öster och 7 i söder. I norr har 2 unga almar och 1 ung lind planterats som ersättningsträd för nedtagna äldre träd. Längs med norra och södra terrassmuren finns 0,7 m höga oxbärshäckar.

På den västra kyrkogårdshalvan längst i väster finns på ömse sidor om grusgången från grinden nordsydligt löpande rygghäckar av spirea som är 0,9 m höga. Den inre ramen har från början varit försedd med 0,6 m höga häckar av ölandstok i T-form. På den södra sidan av grusgången finns endast små rester av detta kvar eftersom minnelunden anlagts här. Denna är kvadratisk formad och inramad av en 0,6 m hög idegranshäck. I södra kanten av minneslunden växer fyra höga (ca 3,5 m) smala tujor i en låg bred utbredning av idegran.

I minneslunden och på ömse sidor av kyrkans ingång har nyligen japanska körsbärsträd planterats. Längs med hela kyrkogårdens insida både norr och söder om kyrkan växer en lång östvästligt löpande berberishäck innanför den yttersta gravraden.

På den östra kyrkogårdshalvan har ursprungligen tre nordsydliga rader med rygghäckar växt. Dessa är alla borttagna utom den östligaste som är en nyplanterad idegranshäck.

Intill kyrkan finns rabatter med chersmin, oxbär, tuja och rosenrabatter.

Gångsystem

Gångsystemen är i naturgrus. Med kyrkan som centrum utgår gångar i alla väderstrecken. Dessutom finns en kringgående gång innanför den yttersta gravraden. Inne i kvarteren där tidigare plattgångar funnits finns idag endast gräsgångar.

Gravvårdstyper

Monumentalgravar saknas nästan helt. Några enstaka gravvårdar av linjekaraktär finns öster om kyrkan. Gles spridning i tid från hela 1900-talet med tyngdpunkt på 1960-tal och framåt. Längs med norra sidan finns en rad gravvårdar i tidsordning från 1940-talet.

Minneslund

Ansökan om att bygga minneslund inlämnades till länsstyrelsen 1989. Förslaget innebar att lunden lades i nordöstra hörnet intill de undansatta gravvårdarna. Förslaget ändrades emellertid och lunden ligger idag på den inre sydvästra delen av kyrkogården.

Ett rektangulärt rum har skapats med hjälp av en 0,6 m hög idegranshäck. Ingången ligger på den östra långsidan. Inne i lundens södra kortsida finns fyra höga tujor omgivna av en låg idegran som blickfång. Lundens innehåller fyra mindre rosenrabatter och ett nysatt japanskt körsbärsträd. I nordöstra hörnet står en skylt med texten ”minneslund”.

Byggnader

Utanför nordvästhörnet av kyrkogården ligger ett uthus vars västra del utgörs av redskapsbodarna och förvaringsutrymmen och vilkens östra förlängda del som består av dass.

Boden står på torpargrund och har rödmyllad stående panel. Taket i två nivåer är belagt med tvåkupigt tegel. De tre portarna i huvudbyggnaden är vitmålade med enklare smidda beslag. En fönsterlucka i samma färg finns på gaveln. Den lägre dassdelen har tre likadana dörrar varav en vitmålade och två rödmålade.

I uthuset förvaras bland annat runstensfragmenten och några äldre kyrkbänkar och dörrar.

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

En liten landskyrkogård anlagd som en enhet med den unika kyrkobyggnaden. Trädkransen och grusgångarna visar på det parkideal som präglade många landskyrkogårdar under 1800-talet. Kyrkogården saknar idag höjdläge och den låga kyrkomuren bidrar till att betona sambandet med den omgivande slätten. Detta är ett särdrag för Orlunda.

I nordöstra hörnet har ett stort antal vårdar från den medeltida kyrkan placerats. Flera av dessa är avsedda att ligga i kyrkans golv och är idag utsatta för vittring och lavväxning. Kyrkogården äger också flera fragment av eskilstunakistor vilka utgör viktiga historiska dokument. De senaste står placerade i en bod och är inte tillgängliga för allmänheten. För dessa två kategorier äldre gravvårdar bör en bättre lösning, som tillgodoser både skyddsbehov och tillgänglighet, tas fram.

Källor:

- Broocman C F. Beskrifning öfver the i Östergötland..... . 1760.
Faksimilutgåva 1993.
- Brate E. Östergötlands runinskrifter. Stockholm 1911.
- Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.
- Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering.
Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.
- Ridderstad A. Östergötlands beskrivning. Andra delen. Stockholm 1918.
- Tham W. Beskrifning öfver Linköpings län. Förra delen Stockholm 1854. Andra delen Stockholm 1855.
- Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar. 2001.
- Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919. Theorell A, Wästberg P, Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.
- Widegren PD. Försök till en ny beskrivning över Östergötland. Första bandet 1817. Andra bandet 1828. Faksimilutgåva 1993.
- Östergötlands läns museums topografiska arkiv.

Muntliga uppgifter –

www.lantmateriet.se. Lantmäterikartor från 1689, 1696, 1843 och 1904.
<http://www.kulturarvostergotland.se/Ostgotabild>.

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR AV KULTURHISTORISKT INTRESSE

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som av olika anledningar bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 ska föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande så som material, konstnärligt utförande eller till en person med person- eller lokalhistoriskt intresse. I inventeringen ingår i de flesta fall enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det trävårdar, smidda järnkors eller gravvårdar i kalksten från 1600-talet som är inställda i kyrkan, gravkapellet eller klockstapeln. Dessa har naturligtvis oftast ett mycket stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. Att gravnumren ofta börjar med "0" beror på att datorn ska kunna sortera materialet i rätt ordning. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen "onumr. S om 042". Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer: "ÖLM 1, ÖLM 2 o s v".

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen "granit" används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, häll, sköld, ålderdomlig sten m m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalhistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.